

Η εικόνα δεν είναι διακοσμητικό στοιχείο, ούτε ακόμη και μια απλή εικονογράφηση της Γραφής. Είναι αναπόσπαστο μέρος της Λειτουργίας, αποτελεί «μέσο για να γνωρίσουμε το Θεό και να ενωθούμε μαζί Του». Ο λόγος και η εικόνα στη Λειτουργία σχηματίζουν μια αξεχώριστη ολότητα, ένα μέσο συντονισμού, μια «πνευματόσφαιρα» θα μπορούσαμε να πούμε, διαμέσου της οποίας η Παράδοση καθιστά επίκαιρο και ζωντανό το Ευαγγέλιο. Έτσι η εικόνα αντιστοιχεί στη Γραφή όχι ως εικονογράφηση, αλλά με τον τρόπο που αντιστοιχούν σε αυτή τα λειτουργικά κείμενα: «τα κείμενα αυτά δεν γεννιούνται για να αναπαράγουν τη Γραφή όπως έχει. Είναι σαν τις υφάνσιμες ύλες. Εναλλάσσοντάς τες και αντιπαραβάλλοντάς τα μέρη τους, αποκαλύπτουν το νόημά της, μας υποδεικνύουν τον τρόπο να ζήσουμε το ευαγγελικό κήρυγμα. Η εικόνα, απεικονίζοντας διάφορες στιγμές της αγίας ιστορίας, μεταδίδει με οπτικό τρόπο το νόημά τους και τη ζωτική σημασία τους. Έτσι, με τη λειτουργία και την εικόνα, η Γραφή ζει μέσα στην Εκκλησία και μέσα σε καθένα από τα μέλη της».

Olivier Clement, Η Θεολογία της Εικόνας

Η εικόνα για την ορθοδοξία, είναι τρόπος και στάση ζωής, ήθος και ύφος και ουσιώδης διάσταση της αλήθειας της, σημείο από τα καίρια της διδασκαλίας της και της θεολογίας της και ίσως συνιστά το ενδότερο σημείο του είναι της. Αυτό αποκαλύπτουν τα θέματα και τα στοιχεία της ζωής της και της σκέψής της: Η Ανάσταση, η Μεταμόρφωση, ο Χριστός ως εικόνα και απαύγασμα του Πατέρα, ο άνθρωπος ως εικόνα του Θεού, οι Άγιοι ως εικόνες του Χριστού, η Εκκλησία ως εικόνα της Αγίας Τριάδος, η Λειτουργία, ο ορθόδοξος μοναχισμός με τη θεωρία του ακτίστου φωτός. Το καθετί κρύβει το θέμα της εικόνας. Όλα υπάρχουν και βιώνονται, όχι καθεαυτά, αλλά ως διάβαση, αναγωγή, πέρασμα, Πάσχα. Το καθετί βρίσκει τον εαυτό του μέσα στο άλλο, κατά το λόγο του Κυρίου, «ο εωρακώς εμέ εώρακε και τον Πατέρα». Το καθετί δεν αναπαύεται στον εαυτό του, αλλά οδεύει, διαβαίνει προς το πρωτότυπο. Αυτή η διάβαση είναι η ουσία της αλήθειας της εικόνας αλλά και της ορθοδοξίας.

Ιάκωβος Μάινας, Η καινή γλώσσα των εικόνων

Με τον όρο «εικόνα» στην ορθοδοξία δεν αναφερόμαστε σ' ένα στατικό φαινόμενο, αλλά σε μια προσωπική κλήση και ενέργεια, σέ μια διάβαση για υπαρκτική καθολική θέαση της αλήθειας στην οποία μας οδηγεί η εικόνα. Στη Χριστοποίησή μας, στην εικονοποίησή μας, στην αποκάλυψη της αλήθειας.

Ποια διαφορά έχει το είδωλο από την εικόνα;

Η βασική διαφορά του ειδώλου από την εικόνα έγκειται σ' αυτό που υπογραμμίζει ο άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης, ότι η εικόνα είναι «ομοίωση» με το υπαρκτό, ενώ το είδωλο είναι «ομοίωση» με το ανύπαρκτο. Επομένως είναι πλάσμα, φαντασία, απάτης ομοίωμα. Δηλαδή, με άλλα λόγια, το αρχέτυπο του ειδώλου είναι ανύπαρκτο, είναι φανταστικό είδωλο, δεν είναι πραγματικό πρόσωπο, ενώ η εικόνα έχει συγκεκριμένο υπαρκτό αρχέτυπο, είναι ομοίωμα του αληθινού και υπάρχοντος Θεού. Η εικόνα απεικονίζει αυτό που υπάρχει πραγματικά, ενώ το είδωλο δεν έχει

μια τέτοια δυνατότητα, δηλαδή δεν απεικονίζει μια πραγματική Θεότητα. Ενώ π.χ. η εικόνα του Χριστού απεικονίζει το πρωτότυπο, τον Σαρκωμένο Υιό και Λόγο του Θεού, το άγαλμα του Δία τι απεικονίζει; Ένα ξόανο που λατρεύεται καθεαυτό. Γι' αυτό το λόγο τα είδωλα απαγορεύονται από το Νόμο του Μωυσή στην Παλαιά Διαθήκη.

Μετά τη Σάρκωση όμως του Λόγου του Θεού έχουμε τη δυνατότητα της περιγραφής Του. Η εικόνα του Υιού του Θεού δεν αποτελεί ειδωλική κατασκευή, αλλά απόδειξη και ομολογία της ενανθρωπήσεώς Του. Αν επιχειρούσε να περιγράψει κανείς σε εικόνα τον Υιό και Λόγο του Θεού, πριν από τη Σάρκωσή Του, κάτι τέτοιο θα αποδεικνυόταν, *«όχι μόνον φαύλον, αλλά και έκτοπον, τον μη Σαρκωθέντα Λόγον σάρκα τοπάζειν»*. Αλλά οι εικόνες της Εκκλησίας μας, της Θεοτόκου και των Αγίων, αποτελούν απεικονίσεις πραγματικών ιστορικών προσώπων, τα οποία βρίσκονται σε άμεση σχέση, προσωπική και ουσιαστική, σχέση κοινωνίας με τον Ένα και Μόνο αληθινό Θεό.

Ποια είναι η θέση των ορθοδόξων για τη σχέση εικόνας και πρωτοτύπου;

Για τους ορθόδοξους η εικόνα βέβαια δεν είναι ταυτόσημη με το πρωτότυπο της, δεν είναι ομοούσια. Άλλωστε η έννοια της λέξεως «εικών» αυτό δείχνει. *«Άλλο γάρ εστι εικών και άλλο το εικονιζόμενον»*, λέει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός. Ενώ ο άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης ονομάζει το πρωτότυπο *«αρχέτυπον»*, *«σφραγίδα»* και η εικόνα ερμηνεύεται ως *«παράγωγον»*, *«εκτύπωμα»*, *«αποσφράγισμα»*.

Υποστηρίζει μάλιστα ότι το πρωτότυπο και η εικόνα δεν είναι δυνατόν να ταυτίζονται, διότι πρόκειται για δύο παράγοντες, όπου ο ένας -το πρωτότυπο- επέχει λόγο αιτίου και ο άλλος -η εικόνα- επέχει λόγο αιτιατού. Είναι δύο πραγματικότητες που διακρίνονται μεταξύ τους, αλλά είναι συγχρόνως αδιάσπαστα ενωμένες.

Επίσης ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος αναφέρει ότι η φύση της εικόνας είναι να υπάρχει ως *«μίμημα του πρωτοτύπου»*. Έτσι μπορούμε πιο εύκολα να εννοήσουμε ότι η *«μίμηση»* ως ιδίωμα της εικόνας, δηλώνει συγχρόνως την ομοιότητά της με το πρωτότυπο ως προς τη μορφή, αλλά και τη διαφορά της ως προς τη φύση, την ουσία της, με το πρωτότυπο. Ο δε άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης λέει: Σίγουρα, θα 'ναι τρελλός όποιος ταυτίζει τη σκιά με την αλήθεια, το αρχέτυπο με το παράγωγο, το αίτιο με το αιτιατό.

Επομένως άλλη είναι η ουσία του πρωτοτύπου, *«αρχετύπου»* και άλλη του εκτυπώματος, της εικόνας. Μάλιστα, για να μας κάνει σαφέστερη τη διάκριση μεταξύ εικόνας και πρωτοτύπου, μας φέρνει το παράδειγμα του καθρέφτη. Πάνω στον καθρέφτη διαγράφεται το ομοίωμα του προσώπου που καθρεφτίζεται. Το ομοίωμα αυτό φυσικά έχει εντελώς διαφορετική ουσία από το πρωτότυπο, το πρόσωπο δηλαδή που καθρεφτίζεται. Δεν έχει κοινή την ύλη και την ουσία το πρωτότυπο με το ομοίωμα.

Απ' όλα αυτά βγαίνει το συμπέρασμα ότι κάθε ορθόδοξη εικόνα είναι όμοια με το εικονιζόμενο πρόσωπο ως προς τα χαρακτηριστικά του ιδιώματα, ως προς τη μορφή, αλλά ως προς την ουσία, είναι ανόμοια. Δεν έχει η εικόνα κοινή την ουσία με το αρχέτυπο. Γι' αυτό η ορθόδοξη εικόνα έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί με δύο τρόπους: Συγχρόνως αποκρύπτει και αποκαλύπτει την αλήθεια. Λειτουργεί, όπως λέμε, και *«ως απόκρυψη και ως αποκάλυψη της αλήθειας»*.

Στις εικόνες πρέπει να απονέμουμε προσκύνηση ή λατρεία; Τι είναι προσκύνηση και τι λατρεία;

Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός αναφέρει ότι η προσκύνηση είναι σημείο υποταγής, υποβιβασμού και ταπεινώσεως *«σημείον υποπτώσεως, τουτέστιν υποβιβασμού και ταπεινώσεως»*. Στην προσευχή που κάνουμε ενώπιον των εικόνων, σαν σε μια άλλη *«ιερά πρόθεση»*, καταθέτουμε και εναποθέτουμε τα αιτήματά μας, διότι η εικόνα λειτουργεί *«ως μεσίτρια»* στην απόλυτα προσωπική μας προσευχή. Έτσι δημιουργείται μια γέφυρα, η εικόνα γίνεται ένα πέρασμα, μια διάβαση μέσω της οποίας υπαρκτά προσκυνούμε τον εικονιζόμενο Άγιο και κατ' επέκταση τον αληθινό Θεό. *«Διότι δεν αποδίδεται λατρεία στο "σημαίνον", δηλαδή στην ύλη, αλλά στο "σημαινόμενον" πρόσωπο που παριστάνεται»*. *«Η τιμή της εικόνας επί το πρωτότυπον διαβαίνει»*. Επομένως η θεολογία της εικόνας και της προσκύνησης της εικόνας γίνεται μια θεολογία σχέσεως προς το εικονιζόμενο (είτε είναι ο Χριστός είτε η Θεοτόκος είτε οι Άγιοι) και σε τελική ανάλυση η προσκύνηση απονέμεται προς τον Τριαδικό Θεό.

Στην ορθόδοξη θεολογία έχει διατηρηθεί μέχρι σήμερα η διάκριση ανάμεσα στη λατρεία του Θεού (λατρευτική προσκύνηση) και στην τιμή (τιμητική προσκύνηση) των εικόνων της Θεοτόκου και των Αγίων. Η τιμητική προσκύνηση της Θεοτόκου και των Αγίων πηγάζει από το γεγονός ότι τιμήθηκαν και οι ίδιοι από τον ίδιο τον Θεό. Οι εικόνες μαρτυρούν αυτή την τιμή και μας παρακινούν και μας να κάνουμε την ίδια κίνηση. Οι Άγιοι άλλωστε είναι Χριστοποιημένες υπάρξεις και χαρισματικές παρουσίες και είναι παρόντες εκεί κατά χάριν. Μας βλέπουν. Ακούνε τις προσευχές μας και μας καλούν σε αγαπητική κοινωνία και σχέση. Και όταν λέμε ότι οι Άγιοι είναι Χριστοποιημένες υπάρξεις, εννοούμε ότι έχουν γίνει Χριστοί-Θεοί κατά χάριν. *«Όπου είναι οι Άγιοι, εκεί είναι και όλος ο Κύριος και Θεός. Ο Θεός εν Αγίοις αναπαύομενος. Κάθε Άγιος είναι Χριστός επαναλαμβανόμενος»*, λέει ο π. Ιουστίνος Πόποβιτς. Και σέ άλλο σημείο: *«Οι Άγιοι είναι οι πληρέστερες, οι οφθαλμοφανέστερες, οι τελειότερες και γι' αυτό οι πειστικότερες Θεοφάνειες»*. Και αν μια τέτοια θέση διατυπώνεται για τους εξαγιασμένους ανθρώπους, ο Θεάνθρωπος Χριστός ασφαλώς είναι *«η παντελεία Θεοφάνεια εν μορφή ανθρώπου, η ορατή εικών του Θεού του αοράτου»*.

Τιμώντας λοιπόν τους Αγίους και προσκυνώντας τις άγιες εικόνες τους, τιμούμε και προσκυνούμε τον ίδιο τον αληθινό Θεό. Βέβαια δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση ανάμεσα στη λατρεία και στην τιμή. Η λατρεία, κατά τη Ζ' Οικουμενική Σύνοδο, απονέμεται μόνο στον Τριαδικό Θεό, ενώ η τιμή στους Αγίους. Η Θεοτόκος *«κατέχουσα τα δευτερεία της Τριάδος»* έχει και τα πρωτεία στην τιμητική προσκύνηση, είναι η Δέσποινα του Κόσμου, η Βασίλισσα των Αγγέλων. Γι' αυτό υπερβολικά τιμάται από την ορθόδοξη Εκκλησία, έχει ξεχωριστή θέση στη λατρεία, χαιρετίζεται δε ως *«τιμιωτέρα των Χερουβίμ και ενδοξοτέρα ασυγκρίτως των Σεραφίμ»*.

Υπάρχουν θαυματουργές εικόνες;

Αποδίδονται πολλά θαύματα στις εικόνες του Ιησού Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων της Εκκλησίας μας από τους παλαιούς χρόνους μέχρι σήμερα. Πολλά αγιολογικά κείμενα, συναξάρια κ.λ.π. αναφέρουν πλείστα όσα θαύματα ιερών

εικόνων. Αναβλύσεις μύρου, δακρύων, αίματος, ευωδίας, τα οποία γίνονται θεραπευτικά μέσα για τους πιστούς. Και σήμερα έχουμε τέτοια θαύματα και από εικόνες νεωτέρων Αγίων. Ακόμη και το λάδι από τα καντήλια που καίνε μπροστά σε εικόνες Αγίων θαυματουργεί.

Πώς εξηγείται το φαινόμενο του θαύματος των αγίων εικόνων;

Το θαύμα κυρίως είναι έργο της πίστεως και της Χάρης του Θεού. Το θαύμα προϋποθέτει μεγάλη και ακράδαντη πίστη. Ο καθηγητής Μάρκος Σιώτης στο βιβλίο του «Ιστορία και θεολογία των ιερών εικόνων», λέει τα εξής: «Το θαύμα είναι μια εμπειρία κατά την οποία η ψυχή του προσευχομένου, ενώπιον μιας οιασδήποτε εικόνας, αποσπά μέσω της πίστεως φορτία θείας Χάριτος τόσο ενεργά ώστε βιώνει το θαύμα της δυναμικής και σωστικής Χάριτος του Θεού». Φυσικά την επενέργεια του θαύματος η θεολογία την αποδίδει πάντοτε στις ανεξερεύνητες βουλές του Θεού. Διότι πολλοί ασθενείς και πονεμένοι παρακαλούν, αλλά δεν τους γίνεται το θαύμα όπως το ζητούν. Στις περισσότερες απ' αυτές τις περιπτώσεις επέρχεται εσωτερική αλλοίωση, γίνεται θαύμα ψυχικό, ωρίμανση της προσωπικότητας και αποδοχή των θλιβερών, που θεωρείται και αυτό ένα εξίσου μεγάλο θαύμα.

Είναι πολύ παράξενο! Υπάρχει πράγματι τέτοια θαυματουργική Χάρη και στην ύλη των ιερών εικόνων;

«Χάρις δίδεται ταις θείαις ύλαις διά ταις των εικονιζομένων προσηγορίαις», μας λέει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός. Δηλαδή: Παρέχεται Χάρη στις θείες ύλες (των εικόνων), χάρη στις πρεσβείες των εικονιζομένων. Και αλλού: «Τα των Αγίων εικονίσματα... Πνεύματος Αγίου εισί πεπληρωμένα». Και αυτό δεν είναι παράδοξο, διότι οι εικονιζόμενοι Άγιοι είχαν καταστήσει τα σώματά τους στον επίγειο βίο τους «ναό του Αγίου Πνεύματος». Και όπως «η τιμή και η προσκύνησις της εικόνας επί το πρωτότυπον διαβαίνει», το ίδιο «και η θαυματουργική ενέργεια εκ του πρωτοτύπου εκπορεύεται».

Ο Π. Ευδοκίμωφ στο θέμα της ιερότητας της ύλης της εικόνας, λέει: «Η εικόνα δεν είναι διόλου σάρκωση, δεν είναι ούτε τύπος, αλλά σημείο ορατό της ακτινοβόλας Παρουσίας. Η εικόνα είναι ένα από τα μυστηριακά μέσα της Παρουσίας. Θεωρείται κανάλι της Χάριτος με αγιαστική δύναμη, τόπος των επιφανειών». Απ' όλα αυτά μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η ορθόδοξη θεολογία τη χαρισματική παρουσία των εικονιζομένων στις εικόνες τους την ερμηνεύει ως παρουσία των ακτίστων ενεργειών του Θεού, οι οποίες είναι μεθεκτές για τον άνθρωπο. Έτσι εξηγείται και η τιμή και η προσκύνηση που απονέμει η ορθόδοξη Εκκλησία στις εικόνες.

**Από το βιβλίο «Τι ξέρεις εσύ για τις εικόνες;»,
Εκδ. «ΕΤΟΙΜΑΣΙΑ», Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέα**

Πηγή: <http://www.faneromenihol.gr>